

העלון לאברכי כולל, בני הישיבות ולכל לומדי התורה

האיחוד בהידוד

המאחד בקרבו חידודים ותשובות בהלכה ובאגדה

פרשת במדבר - ל"ט לעומר - תשע"א
גליון שנה חמישית קס"ח

לע"נ ר' שמעון יהודה בן הגה"צ ר' אברהם יעקב (זיידל) עפשטיין זצוקלה"ה

כתב חידה

כשמי נקרא הראש,
ואף זכיתי לראש.

במנין מכובד נמנית,
ובכתובת פרשה השתתפת.

למעשה זקני נדרש שמי,
ולא לחלוקה שם אני.

מי אני?

רמז: דמות הקשורה לפרשה

תזכורת: הקשר בין הדמות לפרשה הוא בהזכרתה או ברמיזתה בפרשה או במפרשי

מענינא דירחא

מולד חודש סיון
יום רביעי
בשעה 2:12.10
אחה"צ

"וקורין הלל בדילוג,
בין יחיד בין צבור"
(או"ח תכ"ב ס"ב).

היאך יתכן ציבור
שלא אמרו הלל,
וחיוב השלמת ההלל
על היחיד יהא תלוי
באיזה ר"ח מדובר.

דבר תורה

"ואלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר ה' את משה בהר סיני. ואלה שמות בני אהרן הבכור נדב ואביהוא אלקיזר ואיתמר". (במדבר ג' א' - ב')

כל הלומד פסוקים אלו מתקשה בביאורם, שהתורה פותחת ב"ואלה תולדות אהרן ומשה", ובפסוקים שלאחר מכן, נכתבו רק תולדות בני אהרן, ולא בני משה. ואכן קושיה זו כבר הוקשתה לחז"ל (סנהדרין י"ט ב'), ועל כן דרשו את דברי הפסוק, "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, כל המלמד בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, שנאמר ואלה תולדות אהרן ומשה, וכתוב ואלה שמות בני אהרן, לומר לך, אהרן ילד ומשה לימד, לפיכך נקראו על שמו", וכפרשי"י עה"פ.

אלא שעדיין צריך להבין, מדוע יסוד זה, שכל המלמד את בן חברו תורה כאילו ילדו, נרמז בתורה דוקא בתולדותם של בני אהרן, הרי לפי האמור, שכל מי שמשה לימדו תורה חשוב כבנו, נמצא שכל ישראל נחשבו כבניו של משה, ובמה התייחדו בני אהרן.

כשמשה רבינו הוכיח את ישראל סמוך למיתתו ודבר עמם אודות העגל, בין הדברים הוא אמר להם (דברים ט' כ'), "ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההוא", ואיתא בויק"ר ז' א', "ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי, אין לשון השמדה הכתוב כאן, אלא לשון כילוי בנים ובנות, כמה דתימא (עמוס ב' ט'), וְאֶשְׁמֵד פְּרִיז מִמֶּעַל וְשִׁשְׁיִי מִתַּחַת...". וכפרשי"י עה"פ שם, ותפלתו של משה הועילה מחצה, ששנים מתו ונשארו שנים, כדאיתא במדרש שם וכפרשי"י שם.

ולכאורה צריך להבין, היאך יתכן שנודב ואביהוא מתו בסיבת אהרן אביהם, כאשר משה לימדם תורה, ובעבור זאת הם נחשבים כבניו [ובעיקר מה שמתו בסיבת אביהם, כאשר התורה כותבת להדיא (דברים כ"ד ט"ז), "לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות איש בקטאו יומתו", עיין בראשונים ובאחרונים שהאריכו בזה].

עוד צריך להבין, שלפי דברי המדרשים שבני אהרן מתו בסיבת אהרן אביהם, מדוע לא מתו מיד במעשה העגל, ומפני מה מתו דוקא ביום השמיני מימי המילואים, כשהקריבו אש זרה.

חז"ל מונים בכמה מקומות את הסיבות שבעטים מתו בני אהרן (עי' ויק"ר כ' ועוד), ואחד מהם הוא, "רבי אליעזר אומר, לא מתו בני אהרן אלא על שהורו הלכה בפני משה רבך", כדאיתא בעירובין ס"ג א' ויומא נ"ג א', ויש לעיין, האם רבי אליעזר אומר את דבריו כשיטה נוספת טעם למיתתו, ומודה לכל השיטות האחרות, או שחולק עליהם (שלכאורה פסוקים מפורשים הוא, שהם מתו בעקבות שהקריבו אש זרה).

ועל דרך הדרוש אפשר לומר, שרבי אליעזר אכן אינו חולק כלל על הדעות האחרות, אלא הוא בא לפרש את כל מה שנתקשינו בזה, שלעולם בני אהרן לא היו מתים כלל בסיבת אביהם, שהרי בני אהרן היו תלמידיו של משה ונחשבו כבניו, אלא שכל זה הועיל והגין עליהם כל זמן שהחשיבו עצמם כתלמידי, אבל כאשר נדב ואביהוא הורו הלכה בפני משה רבם, נמצא שהם חוזרים להיות בני אהרן בלבד, וכבני אהרן עליהם למות בסיבתו, על כן מיד לאחר שהורו הלכה בפני רבם, מתו.

נמצא, שמיתתם של בני אהרן, היתה גם בסיבת אביהם, וגם בשל מעשיהם הם.

על פי כל האמור, ניתן לברר באופן נפלא את דברי הפסוקים, "ואלה תולדות אהרן", שמתחילה היו כולם בני אהרן, "ומשה", שלאחר שלמדם משה תורה, הם נחשבים כבניו. ואם התקשה א"כ שנחשבו כבניו היאך יתכן שמתו בסיבת אביהם, על זה נאמר בפסוק ד', "וימת נדב ואביהוא לפני ה' בהקרבתם אש זרה לפני ה'...", שבעקבות מעשה זה הפסיקו להחשב כבניו של משה ונהיו בני אהרן, ועל כן מתו בסיבת אביהם.

© כל הזכויות שמורות ליחידו בחידוד ולרבנים הנותנים - מודיעין עילית - ארץ ישראל

לחכימא ברמיזא

בע"ז (י"א א') איתא, "והתניא עיקור שיש בה טריפה אסור", ופרשי"י, "אסור לגרום לבהמה טריפות בידים".

לפי"ז יש צורך ליישב עובדא באדם גדול מסוים.

התדע מיהו?

[ואם תדע מי התפלל כשנעקרו אילנות, תגלה מיהו].

מעשה רב

ר' ראובן הזדמן למשרד ציבורי מסוים, בעודו ממתין הוצרך לדף בכדי לכתוב עליו דבר מה, וחיפש אחר דף נקי בפח האשפה המיועד למחזור נייר, שבו משליכים דפים משומשים. בעודו תר אחר נייר, ראה באשפה מושלך מכתב החתום על ידי אחד ממכריו, וכדרכו של הייצר, גברה סקרנותו לדעת מה כתב אותו פלוני למשרד הציבורי, הוא הוציא את המכתב וקרא את הנאמר בו. בדיעבד התברר שמדובר במכתב הצהרה לצורך אישור שגרתו כלשהוא.

כשפגש את חברו ר' שמעון, שח לו על כך שבהמתנה במשרדים ניתן לגלות מסמכים שונים שהושלכו לאשפה, כפי שארע לו, ועל כן מסקנתו היא שכדאי לנקוט משנה זהירות כשכותבים למקומות כאלו. ר' שמעון הביע פליאה על ר' ראובן, כיצד לא חשש לחרם דרבינו גרשום'.

מה שייך כאן חדר"ג, השיב ר' ראובן, הלא המכתב הושלך לאשפה, והרי זה כמכתב המוטל לעין כל.

לעומתו, טען ר' שמעון, וכי אלו המשליכים קבלו את רשותו של הכותב לזרוק את המכתב, ומלבד זאת, גם מכתב המוטל לעין כל, אם לא הכותב הניחו שם, מניין לך שמתור לקרוא בו, ולבטח שלא כאשר המקבל השליכו לאשפה, שלא חשב שמאן דהוא ישלפנו משם לקוראו.

השאלה היא, הצדק עם מי?

פבין חידות

איזה הלכה מהלכות תפלה מקילים בה למתפלל על 'לומדי התורה'

מענינא דסדרא

"ולפענ"ד נ"ל, דאין יכול לכתחלה לחלק ה' סלעים לב' כהנים" (שו"ת חת"ס י"ד רצ"ז). היאך ניתן להוכיח ע"פ פרשתינו אם שייך ליתן 'פדיון הבן' לב' כהנים.

תשובה ל"מעשה רב"

התשובה לשאלה, בענין ש"ץ שמוסר ידיעת מנהיג המקום, התחיל לברך ברכת ספה"ע במקום שהמנהג שהרב מברך, אם נכון להפסיק באמצע הברכה, משום כבוד הרב, ובנוסף משום שהש"ץ כותף מצוה נחשב.

א[הנה מצות ספירת העומר לא מציינה בה תקנה שתהיה בצבור ויכ"מ בביהגרא"ת ת"ט ב', ע"ש], רק שכן זה המנהג. ובש"ת (הובא בחק יעקב תפ"ט תקט"ז) כתב, "ובמקום שיש חבורה משתפלים מעריב בומנה, ראי להתחבר להם בימי הספירה, כי אז מצוה גוררת מצוה, וכפי בזמנה וספירה לצבור". ומבואר מדבריו דלספור ביצבור הוא מצוה [וצ"ע מה המצוה בהו], אבל ע"פ לא נאמר שמצוה לספור עם הש"ץ, שמברך קודם והם אחריו, דאולי הכל מברכין יחד וסופרין יחד, וכמו שבקידוש לבנה הכל מברכין יחד.

ב[ובש"ת הרשב"א ח"א סי' קל"ו כתב, "ומפני מה ש"צ אומר הברכה בקול רם, שהרי אינו בא להוציא שום אדם, שכל אחד ואחד חייב לברך לעצמו ואין אחד יכול להוציא. תשובה, תחלת כל דבר, ע"ש ש"ץ במוציא את השומעים, שהשומע כעונה, ואפילו בתחילה", כמ"ש בס"ח סוכה ב'פ' ל"ב הגזול (ל"א א'-ב') וכו', וכ"ש בעונה אמן, שהאומר אמן ממוציא ברכה מפי דמי, וכ"ש כאן, שאין עיקר המצוה הברכה אלא בספירה, ואם ירצה השומע, יוצא יד"ח על ידי הברכה, ואח"כ כל אחד סופר לעצמו, כדרך שאנו נוהגין בברכת הלל". ולכאול מבואר מדבריו, דגם אם יש מצוה בספה"ע שיהיה ביצבור, הוא על הספירה עצמה, לא על הברכה.

ג[ובמב"ט ח"א סי' ק"פ, כתב, "ובענין ברכת ספה"ע שנהגו ברוב המקומות לברך כל הקהל ביד, ואח"כ ש"צ, ובמקומות מוטעים ש"צ קודם ואח"כ כל הקהל יחד, כמו שנהגים האשכנזים... נראה לי, כי הטעם הוא מפני שצריכין כולם לברך ספירת הימים, שלא יטעו בה, ולעונה הברכה לבטלה, ואם היו צריכים לכוין לצאת יד"ח שלמסורה, ובה לא יטעו, כיון שאינו נוהג דעתו למה שאומר תבירו, אלא למה שאומר הוא... כל זה הוא לתת איהו סמך למי שנהגו... [אל"פ שיהיה ראוי היה, שיצאו כולם מש"ץ, כי ברוב עם הדת מלך], וכן היה ראוי בכל היצואות שנתמצאים כמה ב"א ביד, לברך אחד לצאת השאר ע"י עניית אמן, כי בספירת העומר וברכת השמים, אנו צריכים לתת טעם למה מברכים כולם...".

ולכאול כשישמע וכשכל אחד מהציבור מברך בעצמו, אף שמברכים באותו זמן, אין בזה ברוב עם הדת מלך, וצ"ע, ואולי גם בדברים שאינם מצוות קבועות שבודים מענין היצבור, אע"פ"כ כשרבים עושין מצוה יחד, עדיף יותר [אפ"ל על צדד השאלה, מעין מש"כ רש"י [בקה"פ כ"ו ח'], "אינו דומה מוטעין העושין את התורה למרובין העושין את התורה"], וכן מבואר באג"מ א"ח ח"ד סי' צ"ט אות א'.

ד[וצ"ע אם במצוות שהענין לעשותם ביצבור הוא רק משום ברוב עם, האם יש ענין לכבד דרך את החשוב שבקהל, ולמשל ב"ח, שהמנהגו שמברכין על קריאת הלל, וכמ"כ ב"ברכת החודש", דלא מגניו שדוקא החשוב שבקהל מברך [ואולי יש מקומות שכן נהגו כן, וצ"ע].

ומתוך כך נראה, שההנהגה בענין ספה"ע, החלה במקומות שהיצבור באופן כללי היו של המנהיג, שלא ידעו מה סופרין, או שלא ידעו כיצד סופרין, והיה המנהג שהרב יאמר, היה יאמרו אחריו, ומה שאר כן, אבל במשך הזמן כבר נעשה הדבר במנהג, ולמרות שבמקורו לא היה בכך שייכות לכיבוד חשוב, אלא משום צורך השעה.

עוד אפשר לומר שנהגו כך, משום שנהגין להחמיר כהשיטות שאם שכת יום אחד לספור, שוב אינו סופר בברכה, ובכל כולל הרב היה מתפלל על יום בביה"כ, וממילא היה ברור שכל יום סופר, משא"כ שאר האנשים שפגיעים מיהרות פרנסתם וכדומה ענינו מביה"כ, ואם היה המנהג שמי שניגש לפני העמוד הוא סופר, א"כ כשלא יוכל לספור מחמת ששכח יום אחד, יתבייש, ולכן קבעו שמתמיד הרב סופר.

ה[ודבר חידוש ראיתי בשו"ת זכר יהוסף (להגר"ז שטרן וצ"ל, גאב"ד שאוול) ח"ב סי' קצ"ד, שכתב, "ובענין מי שנהגים קצת

הרבנים לסטול בעצמם לברך קפה"ע לפני הקהל, ונראה שנסתבב מש"כ תוס' מנחות ט"ה ב' ו', וספרתם גבי יובל, דאב"ד קאמר להו, ושמה ב"ד סופרים ומברכים, כמו שאנו מברכים על ספה"ע, ובה"ה ח"כ ב' ממני", ראב"ד אומר מוקדם והעם עונים אחריו, ומיהו היכא שאין הרב נוהג לסטול, חזר הדבר לתתפלל בכרכות מ"ג א' והוא מברך על המוגמר אל"ע דאיכא עדיף מיניה, ועו, בש"ך י"ד סי' רס"ה סק"ד, וע"ש ב"ט א', וצ"ב מה הדמיון לקידוש החודש.

ו[והנה בסוף דבריו ציין הזכר יהוסף להש"ך ב"ד רס"ה סק"ד, ששם מביא, "וכתב הב"ח, ומנהיגו שהמהול מברך בקול, ואינו ישר בעיניו, דלפעמים הוא עם הארץ, ולא די שאינו מברך אלא מדלג ומסרס וקורח, ע"כ הירא דבר ד' לא יניח לברך ברכה זו, אלא אחד משאר העם המיוחד שבעם, ע"כ". ונראה שציין להו כטעם נוסף לכך שנהגו שהרב יברך, וכעין שכתבנו לעיל דעל הרוב היו שם עמי הארץ.

שוב ראיתי בשו"ת לבעול אפרים א"ח ח"א סי' ש"ד, שמביא מס' דרכי חיים ושלום ורבות הגמ' המנחת אלעזר, ל"ד ש מקומות שהאב"ד מברך קודם, והטעם שנהגה שלפעמים הש"ץ שכתב לספור, ואם מפני הבושה, או חוששין לעטות, והוא כמ"ש בעזרה"י באת ד'.¹

ולפ"ז נראה לצדד, דבאם הש"ץ כבר התחיל לברך בקול, אין להפסיקו, וזה משום דבכך שמפסיקו יש בושה להש"ץ, ואילו הדרב אין זה בושה, שהרי לא פעל און, והכל יודעים שזה מוסר ידיעת מנהיג המקום מצד הש"ץ, וגם הש"ץ אין לומר איהו דאיך אנפשיה, כיון שבהרבה מאד מקומות אין נוהג [וגם באותו ב"כ] שנהגו, ואם רק במנין שהרב מתפלל, ואם הרב אינו, חוזר להש"ץ, וכיון שאין מצוה בעצם זה שהרב סופר יותר מכל יחיד סופר, אין כאן שאלה של חוסר מצוות, ולא דמי לימון, ששם המברך הוא בעל המצוה, משא"כ כאן דאינו סופר מורה און, ובמס' להטעם שהוא לתקנת הש"ץ שלא יבוש, דלפעמים שכתב הש"ץ לספור און וכ"ל, א"כ כאן בדיעבד כשהתחיל הש"ץ לברך הגם שכתב נהגו שהרב מברך, כמ"כ בדיעבד כשהתחיל הש"ץ לברך בקול, באופן שהוא בתום לב, ואין חשש פגיעה בכבוד התורה ח"ו, לכאורה אין להפסיק את הש"ץ.

תשובה ל"לחכימא ברמיזא"

בתשובה לשאלה, מיהו האדם גדול שיש ליישב עובדא דידיה עם מ"ש בברכות ו' א', "דאי"ז יודע מושם רשב", בעה"ב בוצע ואורח מברך... כדי שיברך לבעה"ב".

המדובר הוא בר"פ בן יאיר, כמו שמביא בספר 'מדות טובות' (אוצר מאמרי רשב"י, שערך הגרי"ז מרגליות וצ"ל, דף ר' ע"ב), בשם הוה"ק פרשת אח"מ, דאיתמר שם (מהדו') וטאמר דף נ"ט ע"ב), "נתיא א"ר יוסי, זמנא דהוה צריכא לעלמא למטרא, אתו לקמייה אזול לגביה) ד"ד"ש א"ר יוחאנן ר' ייסא ר' זוהיא, ושאר חבריאי, אשכחוהו דהוה אזיל למחמא ל"ר"פ בן יאיר, הוא ר"ח בריה... און דהוה אזיל, מטו לבי ר"פ בן יאיר, נפק ר' פנחס ושיקיה, אמר, זכינא לנשקא שכנינא, וכזא חוקיה, אתקין להו סיקלי דערסא קפטורי דקולטא, א"ר שמעון אורייתא לא ביא הוי, אעבר להון ויתביב. א"ר פנחס, עד לא ניכול נשמע ממאריה דאורייתא מלה... אמר ר' ש... פתח ר' ש... וכתב למילך, עד דאכלו, א"ר ש' לחברייא לא קם ר' חד חדל לימא מלה חדתא דאורייתא על פתורא לקמי דר' פנחס... קם ר' פנחס ונשיק ליה וברך ליה, ונשיק ל"ר א' ולכלולה חבריאי, וברך לן, וכו' טל נשקא וברך". (ביאור חלקו פנ"י) דאורייתא על ג' לין הוה"ק מהדורת וטאמר), פעם אחת היה עוצר ענינים, הלכו חכמי רשאל ר' ייסא ר' זוהיא ותרביה"ם אצל רשב"י, ומגשו אותו עם בני ר' אלעזר, ועושית דרכם לבית ר' פ בן יאיר, והצטרפו אליהם, עד שהגיעו לביתו של רשב"י, ור"פ יצא לקראת רשב"י ונשק לו, באומרו, זכיתי לנשק לשכינה, שאיני חילקי. תיקן לר' פנחס' מטוט ושיבה העשויות מחבלי... אך לבסוף ישבו באופן אחד, משום שרשב"י אמר, שהתורה אינה תורה בזה. לאחר שישבו אמר ר' פ שלפני האכילה נשמע משר התורה בזה. דבר תורה, ובסיום דבר רשב"י ישבו לאכול, ובמהלך הסעודה, אמר להם רשב"י, שכל אחד מהחברים יאמר דבר תורה מחדש על השולחן לכבוד רשב"י, כשסיימו כולם, יוסי, ר' חייא ור' אבאי.

8 בורא ש... מנימם בסדר חזק מלבד רשב"י, ור' ש" ור' א' בנו, ר' זוהיא, ר' ייסא, ר' יוסף, ר' חייא ור' אבאי. 9 יתכן שהטעם משום ש'מטה של בבלים', אינה נהגה נאה, כמ"ש בפסחים כ"ו א', עיי"ש ברש"י ד"ה גיר. 10 ועי' מקראי קודש (להגר"ז פרטנא וצ"ל), פסח ח"ב סי' ס"ז אות ג', בשם הגרי"ש ותרונה ח"ז. 11 ועי' בקב"ש דלהלן, שעמד חזק. 12 ועי' להפמ"ג קונטרס סוף שולחן של מצות (חקיה ר' ד) דפסיקא ליה דאף ברשע גמור שייך מצוות תוכחה, כיון שהוא בכלל עמיתך. וביותר מבואר בשו"ת (ח"ג סי' קל"ג), דגם בעלמ"ס שייך דין תוכחה אף דלא שייך ביה דין ערבות. ועי' במנחת אל"ע אות ג' שנסתפק ביה.

13 ועי' בשו"ת מהר"ם של"ה (א"ח סי' ט"ג), מה שהאריך בוה, וכן בספרי על ת"ר"ג מצוות, מצוה ריש"י אות ג', ל"ה מ"מ. 14 ואף שיש שמהם בני יוסף ניתן לו ע"ש השכחה, כדאיתא בב"ר פ"ו ח' ע"ש השכחה שכתבו שר המשקים, ובע"ז ע"ש השכחה שכתב את תלמודו. ועל פי מדרש הספרות פ"ט ו' ע"ש שיש להם. כענין לעתיד, כאמרו כי שכתבו הגר"ם הראשונים". 15 אכן, דעת רש"י שישני הוא מלשון קפיצה, וכפי שפרשם פ"ב ל"ג, ג"ד הנשה. ולמה נקרא שמו ד"ר הנשה, לפי שנשה ממקומו ועלה, והוא לשון קפיצה, וכן

שאלת אהל אהרן עליון זה הפסוק שמה

ונמד דרב"ם, ונישק לרשב"י וביך אותו, וכן לר' אליעזר בר' שמעון ולכל החברים, ואח"כ נטל רשב"י כוס של ברכה, וברך.

ובס' מדות רשב"י, שם, הקשה, "ולמה ר' פנחס בידך, ולא כיבד לאורחים שאחד מהם יברך, ובפרט לפני עיני רשב"י חתנו, שהוא

הוא בעל המימרא הנזכר, דאורח חב"ד". וכתב לתרקי, שלפי התנארי שם, כבר קודם בירכו רשב"י שיזכה בחלקו בעוה"ז ובעוה"ב, א"ל וכו', ואלו כולל בזה ברכת האורח, שיעקרו שלא יבוש בעה"ב בעוה"ז ולעוה"ב, ורק כפי שהיה אחריו רשב"י הוסיף בברכה זו ודברים, וכיון שרשב"י היה היותר גדול מהאחרים שם, ודאי היה מכבד אותו, ומפיו כבר נתברך, לכן בירך בעצמו, ולתירוץ זה הסכים עמו הגר"ש עבד יעקב ורבינו זצ"ל, בעל "לחם שלמה". והוא חידוש שיוצאים בברכת האורח גם כשביך לפני ברהמ"ז, וברמב"ם מבואר לכאול שמצותו הוא חלק מברכה רביעית של ברהמ"ז, וי"ל ואכמ"ל.

והדמז: מי שהוזמן להתארח בבית נשיא ישראל, כדאי בחולין ו' ב' אחרי העובדא בחמורו של ר"פ בן יאיר, "שמעו שר"פ בן יאיר בא לעירין] נפק לאפיה וצא רבי לקראתו], א"ל, רצונך, סעוד אצלי, א"ל הן, צהבו פניו של רבי [פרש"י: "שמח, מפני שלא היה ר' פנחס גדול להינות משל אחרים"], א"ל [רפ"י רבי] כמדרשו אתה שמוך ברהמ"ז משראל אני, ושראל קדושים הם [לחיון להינות מהם, אבל] יש רוצה ואין לו, ויש שיש לו ואינו רוצה" [מפרש תוס' וי"אפ"ה איקרו קדושים, שממין את חבריו לאכול אצלו מפני הבושת".]

תשובה ל"מבין חידות"

בתשובה לשאלה, היכן מצינו מצוה שניתן לקיימה רק בזמן מסוים, ובכל זאת לא נקראת 'מצות עשה שהזמן גרמא'.

בתוס' לק"פ עמ"ס בכורים פ"א מ"ה, כותב בשם הטורי אבן טעם על חיובן של נשים במצוה הכיורים, "והוא דלא היו מצות עשה שהזמן גרמא, דהא זמן הבאת בכורים הוא זמן החג ועד חנוכה, דדוקא מצוה שאינו נוהג בכל זמן מצד עצמו, זהו מקרי זמן גרמא, אבל לא דמן חנוכה ואילך אינו מביאי, אינו מצד עצמו של הימים שגורם שאינו בני הבאה, אלא דבר אחר גורם להם, שאין המצוה על פני השעה עוד, ואילו היו מצוין עוד על פני השעה, היו עומים ימי הבאה, וכן אף דאחר החג אינו זמן קריאה, אינו מצד עצמו של הימים, אלא דבר אחר גורם להם, דאין קריאה אצל בזמן שמחה, שזהו בזמן קריאה ולקיסה, שאדם שמח בהם, ואילו היה גם אחר החג זמן קצירה ולקיסה, היה באמת ראוי לקריאה, הלכך לאו מ"ע שהזמ"ג ניהוה, משר"ה נשים מביאות".

והנה הרמב"ם בקידושין ל"ג ב' מנה בין המצוות שאין הזמ"ג דתנא ושייר, את מצות ספירת העומר, ולכאול זה מצוה התלויה בזמן, דקרא כתבי "וספרתם לכם ממחרת הסוכה", ואל"פ שתיכף כתוב "מיים הביאכם את זמנך להנחות", וכן גם בקנה התורה זמן ד'ממחרת השבת', וא"כ הוא מ"ע שהזמן גרמא. ועמ"ש"כ בזה בש"ת אבני נזר ח"ב סי' שפ"ד, ולחומר הקוש"י ביישוב דברי הרמב"ם, וכן כמה אחרונים, ובדאשם בשו"ת דברי מלכית ח"ג סי' ה', דאולי ט"ס הוא, שהיה כתוב ר"ת מ"ע - מתנות עניים, או ס"ע, סדר עבודה. וראה מה שהרחיב בזה בספר 'מצות ספירת העומר'.

תשובה ל"מעניגא סדרא"

בתשובה לשאלה, היכן מצינו יתרון להוכיח מפרשתינו, האם יש צדן 'ערבות' במזמור.

התשובה היא, מפסוק (כ"ו ל"ז), "וכשלו איש באחיו", וכפי שדרשו בזה בסנהדרין (כ"ז ב', ו"ה בשבועות ל"ט א'), "וכשלו איש באחיו, איש בעון אחיו, מלמד שכולן ערבים זה בזה" (הובא ברש"י כאן).

ולכאורה יש מקום להוכיח מזה קרא לכאן ולכאן. דהנה בש"ך י"ד (סי' קנ"א ק"ו) מבואר, דכשם שאין חיוב להפריש קרא עם מ"אסור, כך אין חיוב להפריש מומא מ"אסור. ובש"ת אבני נזר (י"ד קל"ז), כתב דברקא הג"ל יש סמך לדברי הש"ך, והיות וכל החיוב לאפרושי מ"אסורא הוא מדין ערבות, ומכ"ש"כ הריטב"א בע"ז (ו' ב', ד"ה תלמוד לומר), ומאחר ודין ערבות ילפנין מקרא

(ירמיה נ"א א') נשתה גורמים, וכן, כי נשני אליהם את כל מעל". 15 והטעם שנקרא בשמה זו, כתב בגינהו, ש"ל, שחוקיהו קרא עם בנו הראשון מנשה", שישו עליו צוה מור"ח, שניתנה התורה על ידו, והוא מפני חובת הרבה שהיה לחוקיהו והריבין צוה לישאלא, "גם ידוע את נ"ו לכה, משפשת במקום יתבת בן, וא"כ, מנשה" הוא בן משה", וביחוסו למשה רבינו ע"ה, קויה ויחיל שיהיה צדיק. 16 וכבר עוררו המעוררים, עד כמה ניתן ללמוד מכך דרך להאריך את התורה בעיני הילדים, שכאם רואים את אביהם, שהוא מלך ישראל, שאינו רגיל במלאכה של סחיבה, לא ירחשו ועומים צבא של משרתים, לכל זאת הוא עצמו לוקח את שני בניו יחדיו ב"ה יום יעל על תפניו, בדרכם לבית המדש ללמוד תורה, כדי להאריך את התורה בעיניהם. 17 שירר שיש להיחשב שכתב, "ואם דארבננוו אכתפיה, ודלא היה מזולל בכבוד מלכות לפני בני אדם, אלא עשה כן בתנעו, וכוננו דלש שמיים, לחבב תורה בעיני הילדים האלה, בראותם שהוא מלך ומיכיו על כתיפו שבביל ללמוד תורה". 18 ובגניוהו כתב, "לא רואי לא הריכים לעיני בני אדם, ואפילו לא בנין ביתו, אלא נודמין יום אחד שלהם שיש אדם בביתו, והוא הריכים בצרצ' לא הלבאים לבית המדרש שיש לו בביתו". 17 וכתב ב"ה בגינהו, שבראה אונות אחד היה מנשה, ע"ד מה שאמרו ח"ל 'איהו לא חזי, מלחיה חזי', ורמזו בה ענינים נשגבים אודות מה שיחוו בעתיד תשובה, עיי"ש ותרונה ח"ז. 18 וחוקיהו לא התקבלו להורגם בתנעו זו, כפי שכתב ב"ה יודיע, "כי רואי הוא לא לבטם הבטיח שיש בה מעורבותו, אלא מן מעורבותו על שם קטנותו". 19 עוד מצאנו שיש ענינים בעליל כלפי שיעורו זקנו, ביבמות מ"ט ב', עיי"ש. 20 ועיי' ח"ה מרדכי"ם, שם, שהקשה, שכל מקום שלן בעלילה אינו נאמר שיש בו שאלה מרשעים, ומברך דברים שאינם אמת, וכדברי הפסוק (דברים כ"ב ד'), "וישם לך בעלילת צדקרים". 21 לכן ביאר מהרש"א, שכונתו רש"י שודאי שהטענות של אותם שלשה, היו עלילות ולא מעוות אמיתיות, דבר ברור הוא שלש עלילות תשובה, אלא דלפי ענין זה, דבר ברור הוא שיש להם תשובה, וכדי שלא יהיו בהרסם אחרי מדרושי של הקב"ה, עלתה להם ענתים אפ"י שבעלילה היו, וק"ל. 21 ועי' בשלשלת הקבלה ח"ט א', שהביא את נוסח תפלתו של מנשה, שהעתיקה

1 ו' והראש יעקב אהרן צדקסחי סי' כ' כתב, שנהגה שהש"ץ מוציא בספה"ע את מי שאינו יודע לברך, ועי' מ"א רס"י תפ"ט, וביזכור דוד"ו להנאון האדרת"ת, עמ' ק"ח, ואכמ"ל.

2 עיי' שבמציאות ברכה א"ח רל"ט סק"ד, כתב, דבברכת החמה וברכת הלבנה, הגם שאין ברכות הללו טעונות שפירה, נהגו לברך יחד משום ברוב עם. ובמשתא בנימין סי' ק"א, מבואר, דכל נתיידיש עיקר מצות ברכת החמה שיהיה ברוב עם [כן דקדק מדבריו שזרחה אור (להגר"ז) שוורץ וצ"ל מקלינאוראריין], פ"ה ע"ש, ובפי שו"ת א"ר הביא משו"ת ריב"ש שוורץ יו"ד סי' ל"ה, שהגרי"ז יאנוב וצ"ל הורה שהש"ץ לבדו בורך [בתרבה] ח"ה ב"א ר"י רכ"ט ו' ורואה עוד איכותו באם בספר 'תוספת החמה וברכת' מהגר"ם סיקופניצקי וצ"ל, דף עק"ג ג', וקונט"ו ממזרח שמש, במאמר 'זריזין מקדימים או ברוב עם' מהגר"י יעקב אינבך ממזרח.

3 ובמקום חיים (לבעל החזות יאיר) תפ"ט ג', על מש"כ בש"ע שם "המתפלל על עת הצבור מבעוד יום, מונה מעמה בלא ברכת", כתב, "ומגיל חיש חיש פן שכתב עם, גם נ"ע א"כ כל יחיד נעשה כן [בפ"נ הנאמר פה, האמתית לביטול זה על ציבור, וכן היה נכון לביטול [שהו צדקה] שלא בזמנה, ססופרין מבעוד יום], מ"מ משום ברוב עם נהגו לברך בברכה ביצבור". 4 בשו"ת אה"ע סי' ל"ד ח"א, כתב המחבר, "כל המקדש אשה, בין על ידי עצמו בין על ידי שליח מברך", וכתב הרמ"א, "וירא דאחר מברך, וכן נהוגים, והטעם, כתב בשו"ת שמואל שם קנ"ב, "שלא לביש מי שאינו יודע לברך". 5 אבנמ בהמשך שולחן נהיגו נהגו לכבד בברכת אלו האנשים חושבים.

6 ומה ש"כ חישו חול, משום דאשת ברכה לבטלה חמור מאד, ואולי להיות שגוה זו ממחשבת הרבה, ויתר משאש הרבה, ויתר מצוה אשה, וראוה בזכר דוד (למהר"ד אורח וצ"ל, אב"ד מורינא), מאמר ג' עמ' קצ"ח, שכתב, "גם הרב יעקב יעקב קצת תבאר קדושת הימים האלה, וישיב וכתב, וי"ל ומכאן תבין, שיש אישנו סופר ספירה זו, אלא בכלל סופרים, ואינו כדאי להיות לו חלק בתורה", ע"ש, ומה ויתר, שאינו אדם ח"י בגר על חטאיו, וכן פ' ואילו נכשל בזה ששכל ולא ספר יום אחד, שבתה על הספירה, ומעוות לא יוכל לתקון, ובאמת אין כל עונש גדול מזה שאינו בכלל סופרים, ויתר חזק להיות לו חלק בתורה". ח"ו. לכן כל אדם הירא את דבר ה', יקריק שיש ויתר חזק ויהי, ולספור בזמן הראוי לו, הימני הילה הברכה, ומכרסנו יברך גברי ירא ה', ולהרהר ג"כ מאד בקדושתו, ודאי חייב אלה להתנהג בהם בקביעה יתירה שפירתא, בקדושת מחשבה דיבור ומעשה מנדוב". 7 עיי' בשו"ת ח"ב סי' קצ"ד, מביא עצה למקרה שאחד שכתב יום אחד לספור,

הג'ל, דכתיב ביה 'איש כאחיו', ומומר אינו בכלל 'אחיו', וכמבואר ב"ד ק"ט (ס"ג) ומותר להלוותו בריבית, ונב"כ שם כתבו הטעם הוא, שה'המב"כ' הוא משום דלא אחיו הוא, א"כ נמצא שכל המומר בכלל הדין ד'כל ישראל ערבים זלז'ו. וכענין זה כתב גם בשו"ת עין יצחק (אה"ע' ס' א' אות ו', ועיי"ש בהמשך דבריו מה שפסק בדברי הש"ך).

ואולם מאידך י"ל דמוכח מהך קרא להיפך, דיעוין בשו"ת חלקת יעקב (ח"א ס' י' אות ו'), שפסק בזה, דהלא קרא הג'ל לא כפרשת התוכחה, ומשמע דקאי ברשיעים מגורים וכפרש"י (שם ט"ו), דבהך קראי מיירי שכבר הגיעו לדורת כפירה בעיקר ח"ו, ומנצא בהכרח ד'אחיו' דכתיב שם, ודאי מיירי במגורים. ועוד תבא, ולא יתכן שאין דין ערבות למגורים, שהרי אדם מוציא תבירו באיזה מצוות מדין ערבות, ולא מצינו לשום פוסק שהמגורים אין יוצאים מי"ז אח"ו^[דרוש מקור], ור"כ שלא נתמעטו מדין ערבות.

ואמנם מצינו שפיר הרדב"ז (ח"א ס' קפ"ז), שכתב להדיא, דהגם שיש דין תוכחה וערבות ברשיעים, אבל במגורים אין דין ערבות.

ויעיקר הדבר אם יש להשוות לשון הכתוב 'אחיו' שנאמר כאן, לגבי לשון 'אחיו' הנאמר בני ריבית, ועיון בתירוה"ד (סי' רכ"ג), דיש שרצו לומר, דכשם שמצינו למ"ד גבי ריבית, דשרי להלוות המומר בריבית כיון שאינו בכלל מוציא איירי, אלא לומרל כ'ל ישראל באחיו', דג"כ אין חיוב במומר.

ובתירוה"ד שם כתב לדחות, "ונראה דאין קריא מזה חלק הכי ג"כ לענין יבום, הדתש שפיר אית חלקך, משום [ד]אחווה דכתיב גבי ריבית ודוקה, לאו באחים מגורים איירי, אלא לומרל כל ישראל שהם אחים בתורה ובמצות. ותדע, דאנו מוצהרים לענין ריבית ודוקה על הרג הבא במצאר עממין כמו על שוואל הבא מזדע יעקב, וכיון דהכי הוא, מומר שכפר בעיקר יוצא מן הכלל פורק ממנו אחוה זאת, אין אנו מוצהרים לרחם עוד עליו ולהחיותו."

אבל אחוה דכתיב בני זיקה ויבום, אינו ר"ל 'אחיו בתורה ומצות', אלא 'אחיו משמע ובשר', שנולדו מאיש אחד, ומומר נמי אעפ"י שנשמתו, לא מקצת לתולדותיו, והלא הוא אחיו המת נולדו מאיש אחד, דעשו נמי ישראל מומר היה כדאיתא במו"ק דקידושין (י"ח א'), ואעפ"כ משתבח התהורה קראתו אח לעיקב כממה דוכתי, והיינו משום דבני איש אחד הי"ו.

ונמצא לפי דברי התירוה"ד, דלאו כללא הוא שכל מקום דכתיב לשון 'אחווה', יש לאפקוי מומר וכי"ב, אלא הכל לפי הענין, ובפרשת יבום בהכרח לשון 'אחווה' מתפרש בדוקה על היותם אחים בבשר ש שנולדו מאיש אחד, ואילו בשאר דוכתי שענין הכתוב הוא על כלל ישראל, בזה הוא דיש לאפקוי מומר וכי"ב. אבל בשני 'אחווה' דכל ישראל.

ומעתה יש לדון לפי"ז בקרא דידן ד'וכשלו איש באחיו', דאמנם מחד גיסא הלשון 'אחיו' הוא מצד קורבה, וכמש"כ מהמרפשים, עי' באב"ע שכתב, אבל אין באחיו, שהוא אחוה"ב, והיינו שכונת הכתוב שאפ"י איש באחיו שהוא כעצמו ובשרו, יהיו נראים כרודפים זה את זה מחמת הפחד, וא"כ דדאי שאף מומר בכלל 'אחיו'. אבל מאידך לפי מדרשו של הכתוב דקאי לענין דין ערבות, הרי שבה מופרש לשון 'אחיו' על 'אחווה' של כלל ישראל, וא"כ שפיר יש לנו להוציא המומר מכלל ישראל לדין ערבות.

ועי' בבנה"ל סי' ר"ח"ח (ח"ה אבל), שהביא מהא אדיתא בתנא דבי אליהו (פ"ח), דמצוות תוכחה שייכא רק במי שהוא בכלל 'עמיתך' בתורה ומצוות ומשא"כ במומר וכי"ב. וא"כ לכאורה מבואר שאין דין ערבות במגורים.

איבא, דיתכן דדוקא למ"ד שחיוב תוכחה הוא כ"כ מדין ערבות, א"כ כשם שאין דין תוכחה במומר, כך אין מקום לחיוב 'לאפרושי מאיסורא', אבל אי נימא שידן תוכחה חוץ מדין ערבות לחוד, א"כ שפיר יתכן שדוקא לגבי דין תוכחה אין חיוב במומר, אבל לגבי 'לאפרושי מאיסורא', אף במקום ולא שייך תוכחה, כגון שלא לקבל תוכחתו, מ"מ שייך להפריש המומר מאיסור של באופן של תוכחה, מדין ערבות. ועי' קבובץ שיעורים ביצה אות ס"ו שעמד ב"כ^[דרוש מקור], וכתב תלתל נידון זה בפלוגתת ראשונים, עיי"ש בדבריו, ואכמ"ל^[דרוש מקור].

תשובה ל"כתב חידה"

מי אני: "מנשה [בן חזקיהו]".

דמות הבשר: רש"י כ"ו ל"ה, "את אשר אל שבתה. שבעים שנה של גלות בבל קה היו כנגד שבעים שנות השמטה ויובל שהיו שבעים שהעניסו ישראל בארצם לפני המקום ארבע מאות ושלישים שנה...

ואם תאמר, שנות **מנשה** חמשים וחמש היו, **מנשה** עשה תשובה שלשים ושלוש שנה, וכל שנות רשעו עשרים ושתיים שנה..."

שמי נדרש לשכחה – ששמו של מנשה נדרש לשכחה, על ששכח את ה' או שהשכיחו מאחריהם.

ששמו של מנשה נדרש לשכחה, כדאיתא בסנהדרין ק"ב ב', "מנשה, שנטשה יה", ופרש"י, "ששכח הקב"ה". עוד שם בגמ', "בדר אחיה מנשה, שהנטיש יהישראל לאביהם שבשמים", ופרש"י, "ההנטיש, השיכוח".

ויעויין בח"א מהרש"א שם, שהביא את דברי רש"י האחרונים, וכתב לע"כ, "ויותר נראה לפרש ששלו ה'סרה והעקע, כמו גיד הנשה, נשתה גזעו וקפ"ו, להינין, שלא רך השכיח, אלא הסיר והעתיק את ישראל מאביהם שבשמים.

וכשמיי בכור העולה לגדולה – שכשמו של מנשה, נקרא בכורו של יוסף, שמלך השפלה כעבד בבית האסורים, עלה לגדולה להיות משנה למלך במצרים.

שבנו בכורו של יוסף נקרא מנשה, כמפורש בקרא (בראשית מ"א ל"א), ו'נקרא יוסף את שם הבְּכוֹר מְנַשֶׁה כִּי נִשְׁנִי' ^לאֱלֹהִים אֶת כָּל עַמִּי וְאֶת כָּל בֵּית אָבִי".

ויוסף עלה לגדולה, שבראשונה ירד ירידה אחד ירידה, שאחיו רצו להורגו, וממכר לעבד, והועבר מיד ליד, עד שקנאו פוטיפר סרס פרעה, כמבואר בארוכה בקרא (שם ל"ז כ"ג – ל"ו, ל"ט א'), ולאחר המעשה עד אשת פוטיפר, הוא נאסר בבית האסורים, כמבואר ג"כ בקרא (שם ל"ז ז' – כ'). ומצב ירוד ושפל זה, בהגיע העת, עלה יוסף לגדולה, להיות משנה למלך ומושל בכל ארץ מצרים, כמפורש בקרא (שם מ"א ל"ט – מ"ה).

בצעירותי ניצלתו – שבצעירותו ניצל מנשה ממיתה בניפלי מכתפי אביו.

שמנשה ניצל ממיתה באבילתו, כמכתפי אביו, שכאשר מנשה¹⁵ היה קטן, חזקה מלך ישראל אביו, הולוכיו על תכפו לבית המדרש ללמוד תורה¹⁶, יחד עם ברשקה אחיו.

יום אחד אמו חשב האחים¹⁷ לאחיו, "ראוי ראשו של אבא לגלות לענין גדימ". כאשר תהא האחר, "ראוי ראשו של אבא להקריב עליו לעי"ז". כאשר שמע חזקיהו את דברי בניו, מיד חבט אהרוב ברקיע¹⁸. ברשקה עוד מהנפילה והחבטה, ואילו מנשה ניצל בניפלי ונשאר חי, וכדאיתא בברכות ז' א', ע"פ גירסת הב"ח אות ב', וכן הגירסה בעין יעקב.

ולאחר שנים באתי בעלילה – ששנים רבות לאחר שמנשה ניצל ממיתה בניפלתו, הוא בא בעלילה כלפי ה'¹⁹. מנשה בא בעלילה כלפי ה', כדאיתא בסנהדרין ק"א ב', "תנו רבנן, שלשה באו בעלילה, אלו הן, קין, עשו ומנשה", ופרש"י, "שבאו בעלילה. שלא באו לבקש לפני הקב"ה בתפלה, אלא באו בעלילה, שאמרו בדריים של נצחון שאין להם תשובה"²⁰.

ודבר זה שמנשה בא בעלילה לה', היה בשנת עשרים ושנים למלכותו, לאחר שחטא רבות ועבד עי"ז, כפי שכתוב באריכות בפרסוקים בספר דה"ב (ל"ג ב' – ט'). הענישו ה', כדכתיבי (ש"א, ו' ו'גא) ה' עֲלִימָה שֶׁל שָׁרֵי הַגְּבָא וְעֵשֶׂר מְלָכִי אֲשֶׁר וַיִּלְכְּדוּ אֶת מְנַשֶׁה בְּחֻחִים וְאִסְרוּהוּ בְּנִחְשָׁתִים וַיִּזְלַקְהוּ בְּגָלוֹהּ. ולאשר הוגלה לבבל כתוב (שם י"ב – ג'), "וַתִּפְקַד לוֹ חֵלֶה אֶת פִּנְיָהּ וְאֶלְהִיו וַיִּנְעֶמ מְאֹד מְלַפְּנֵי אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו. וַתִּפְתַּל אֵלָיו וַיַּעֲזֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תַּחֲתָיו וַיְשִׁיבֵהוּ וַיְרוּשְׁלֵם לְמַלְכוּתוֹ וַיַּעַד מְנַשֶׁה כִּי ה' הוא הֶאֱלֹהִים".

המקראות הללו וכל סיפור המעשה שהיה עם מנשה, דרשו חז"ל בסנהדרין שם, וכן ע"פ גירסת העין יעקב קפ"ז – קפ"ח. ולהדיא בירושלמי פ"י (תקל) ח"ב, דף י"א ב', בד"ב ב' כ', ר"ר ה' ו' ו'י"ד], פסיקתא דרב כנאנא ח"ד ד"ה ושתובתו של מנשה והואא בליקוט מלכ"ב ז' ג'ו', כדלהלן.

בראשונה ביארו מה היה כ"כ צר למנשה, עד שגרם לו להנעך ולהתפלל אל ה', ומה היה מיוחד בחוחים שלכדוהו בהם. אלא שהכניס את מנשה לתוך דוד של נחושת, והדליקו את האש תחת הדוד, והוא חלל להשרף שבמנים אצרו עירו זה ה'.

באותה שעה אמר מנשה, מה אעשה לה' יאניני יוכל, שהרי ה' כועס עליו. ומאידך להתפלל לעי"ז, הרי לא יועיל, שהרי אין בהם מנושה. מה עשה, קרא והתפלל לעי"ז הגדולים ולא ענו להם, ולא קלטני ולא ענו לו, קרא לכל אלהות שבעולם שהיה מְזַבַּח להם, ולא ענו לו. כיון שראה שלא מועילים לו כל עי"ז שבעולם, נזכר איך שכשחיה קטן אביו למדו את הפסוק (דברים י' ל' – ל"א), "בְּצַר לָךְ וּמְצָאוּךְ

עשרים שם שאין ב'ד של מעלה עונשין ונורתים". ואח"ל שכונת הירושלמי דבריו שימוי כ"ה שנה הכוונה על שנות מלכותו, מה ענין כ' שנה שאין ב'ד של מעלה עונשין, הרי יש להוריד כך שמונה שנים מאז יחיתו בן שתיים עשרה שנה, עד הגיעו לעיל עשרים, וא"כ יש להוסיף חשבונן עוד שתיים עשרה שנה. ולא יכתיב לחיבין לעיל הירושלמי הג'ל, שלמארוה הם גם נסתרים ומחסיים מפורשים שהבאנו דברי מנשה מלך בגיל ששה עשר, והמחסיים ומחסי שנת מלך.

וכן כ"ז מצאנו בבבלי במקומות רבים שהחשיבו את ג'ה השנים לשנות מלכותו, ולא לכל שנותיו, ובגון בסנהדרין ק"ג א', שעשרים ושתיים שנות מלכותו הארשונות חטא נכאבם שמלך עשרים ושתיים שנים בחטא, ואח"כ ל"ג שנה בתשובה. ודאי שהחשבונן הוא על שנות מלכותו של אבא, ולא על שנותיו בכלל, שממרוש בפקוס שהיו שנות מלכות אחאב היו כ"ב שנה (מ"טו). ו'מְלָכִי וְאֶחָאָב בֶּן עַמְרִי עוֹד מְצָאוּנו כְּאִתּוֹ כְּאִתּוֹ בְּסִנְהֶדְרִין ק"ג ב', "ח"ר מנשה יהוה חמשים וחמשה שנים בתורת הנינים [שהיה חתשד בן כל שנה ושנה ודורשו מפלפולו – ש"י], כנגד שנה מלכותו". וכן הובא שנים מלכותו ברש"י קראו י"ו ל"ה, יחזקאל ד' א', בחוקק ג' ו', דה"ב י"ז י"א, שכלל במקומות רש"י מלך שנותו מלכותו ויהי ל"ה ולא שנות חייו.

ואין לומר שאיה"נ ששנותיו היו ר"ה, ובכל זאת כל שנותיו חמשים שנות מלכותו, שנחשבס הדרב כאלו בלידתו התחילה מלכותו, כפי שסצנאנו אף מליכ"ס מסומייעים שמניין שנות מלכותו התחילה עוד קודם מות אחאב, ומבואר שיש סיבה לומרל כן על שנת מנשה, שהרי אביו חזקיהו חלה ונגזר דינו למיתה, הרסופו לו י"ו שנה, וא"כ יאולו שנים אלו לו עבר המלך על שנת הנינים מלידת מנשה. אז חמשה שנה גבייא מנינים שנותיו של חזקיהו כ"ס שנה (מ"ב ח"ב ב'), "וי עשרים ושתים שנים היו מבלו עשרים ותשע שנים מלך בירושלם", ויאיתא בספ"ר פרק ג', שחולשי של חזקיהו היה בשנת ז' למלכותו, והסופו לו עוד כ"ס שנה. מציא שסך שנותיו עד מיתתו היו כ"ס שנה. וכן מצאנו ברש"י בדה"ב כ"ז ז', שכונותה את שנות המליכ"ס, מזה"ל כ"ס שנה לחזקיהו היה למשח, ולפי"ז מחשבת את שנים שנות עולם, ובתכרח שאין ג"כ שנה משנות מנשה מובמליים שהיו שנותיו אביו, מיא"כ אין החשבונן עולה.

ולעת עתה נשארתו בצ"ב דבריו הירושלמי הג'ל, ונודה שמי שאירא את עניניו, **רבתת בריהם הקדושים, המגדיל תורה ולהאדירה**.

24 ועיין בבאר שבע, סכתא, שרש"י מירש"ב ל' לשונות, "ואנו כדי לצאת ידי שניהם, נהגים בצלעו מעט מעט העלין וקובעין, כמו שכתבו הגותם מימינו (הלכות

כל הדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאֶחְרֵית הַיָּמִים וְשָׁבַת עַד ה' אֶלְהֵךְ וְשִׁמְעַתְּ בְּקוּלִי. כי לא רחום ה' אֶלְהֵךְ לא ירְפֶךָ ולא יִשְׁחִיתֶךָ ולא יִשְׁכַּח אֶת בְּרִית אֲבֹתָיו אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם", האצ"ט רש"י, בדין הוא שלא אדם חוזר בתשובה מתוך צער וצרה, בכל זאת ה' שומע את תפילתו ונענה לו.

התחילו מנשה קורא להקב"ה, "אמר לפניו²¹, רבש"ע, הרי קראתי לכל אלהות שבעולם, וידעתי שאין בהן ממש. רבש"ע, את הוא אלוה על כל האלים, ואם אי אתה עונה אותי, אני אומר שמא ח"ו אל כל הנפים שוות. אמר לו הקב"ה, האצ"ט רש"י, בדין הוא שלא אנהא אותך, שהקעסת אותי, אלא שלא לנעול דלת לפני השבים, שלא יהיו אמורים, רחמי מנשה ביקש לעשות תשובה ולה נתקבל, לפיכך הרגיז עונה אותך..."

באותה שעה שמנשה נשא את תפילתו זו לה', "...היו מלאכי השרת מסתמין את חלונות של רקיע, על העבד תפלתו לשמים. מה עשה הקב"ה, חתר את הרקיע מתחת כסא הגבורה, וקיבל את תפלתו..."

וכשקיבל הקב"ה את תפילתו, השיבו ה' לירושלים ולמלכותו, כמפורש בפסוק, והשבתו זו הייתה בנס גלוי, ע"י רוח.

וזו העלילה שמנשה בא לפני הקב"ה, שלא התפלל לה' רק באחרונה. ועוד שפנה אליו בתנאים ובעלילה שאם לא יושיעו, אזי ח"ו יטיח בדריים כלפי מעלה, וכפרש"י בסנהדרין שם ד"ה מנשה, וכדלעיל.

ולענין כמה שנים עברו מזה הצלונה מפגילתו בלידותו, ועוד הזמן שבא בעלילה²², עיין בהערות.

לאחר מותי לימדי הלכה – שמאות שנים לאחר מותו של מנשה, הוא לימד את רב אשי הלכה בהלכות בציעת הפת.

שמאות שנים לאחר מותו, כשעסקו האמוראים סבוגיות של אלו שיש להם חלק לעוה"ב ואלו שאין להם חלק, איתא בסנהדרין ק"ב ב', שרב אשי אמר, "למחר נפתח בחברין", שלמחר נתחיל את לימודינו במנשה חברינו.

באותו היום התגלה מנשה בתלום לרב אשי ושאלו, "חבדך וחבירי דאבוך קרית לך", ופרש"י, "כלומר, וכי סבור אתה שנהיה הבידך וחבירי דאבוך", מהיכא בעית למישרא המוציא (מהיכן בפת צריך לצבוע המוציא). אמר ליה, לא ידענא. אמר ליה, מהיכא דבעית למישרא המוציא לא גמירת, וחבדך קרית לך", ופרש"י, "אינו יודע מאיזה מקום בפת אתה צריך בצצוע המוציא, ואתה קורא ואתנו תבידך".

"אמר ליה [רב אשי], אגמריה לי, ולמחר דרישנא ליה משמך בפירקא (ותלמד אותי, ומחר אני אדרוש הלכה זו בשמך בשיעור). אמר ליה, מהיכא בקדים בשילוש", ופרש"י, "ממקום שנקרמין מניה של פת בתנור, דהיינו מלמעלה או מסביבות הפת או משוליו, אבל באמצע לא"²³. עירי"ש שביאר בדריכים נוספות²⁴.

ולככה זו דרש רב אשי שמושל על מנשה, וכן קבע הלכה לדורות בר"מ פ"ז ברכות ה"ג, טור אור"ח קס"ז וש"ע שם סעיף א', "שאינו בוצע אלא ממקום שנתבשר יפה יפה..." והוא לכבוד הברכה".

עוד איתא שם, "אמר ליה [רב אשי], מאחר דחכימתו כולי האי, מאי עטמא אף פלחיתו לעבודה זרה (מאחר ואתה כל כך חכם, מדוע עבדת עבודה זרה). אמר ליה, אי הות התם, הות נקיטנא שבפולין גלימא"²⁵ ורזתא אבתיא", ופרש"י, "היינו מנשה שפת חלוקך מבין גרליך כדי שתתא קל לרויך, והיית רץ לשם מפני יצר עבודת כוכבים שהיה שולט".

מסימת המי' שם, "למחר, אמר להו [רב אשי] לרבנן, נפתח ברבותא²⁶, ופרש"י, "נתחיל לדרוש ברבותינו, ולא אמר בחבירינו".

והי של חלק עולום הבא – שלמרות שמנשה חטא ההחטיא את ישראל במשך שנים רבות, כיון שעשה תשובה, קיבל ה' את תשובתו ויש לו חלק לעוה"ב.

שה' קיבל את תשובתו של מנשה, למרות שחטא החטיא את הרבים במשך עשרים ושתיים שנה, כיון ששב בתשובה שלימה, כדשינין במנשה בריש חלק (סנהדרין ז' א'), "רבי יהודה אומר, מנשה יש לו חלק לעולום הבא, שנאמר (דה"ב ל"ג א'), וַתִּפְתַּל אֵלָיו וַיַּעֲזֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תַּחֲתָיו וַיְשִׁיבֵהוּ וַיְרוּשְׁלֵם לְמַלְכוּתוֹ". איבא, דכ"י יש על למנשה חלק לעוה"ב הוא רק לעי"ז, אך דעת רבנן שמנשה שם, שאין לו חלק לעוה"ב, "אמרו לו, למלכותו השיבו, ולא יליח העולם הבא השיבו", והם דרשו את הפסוק שה' השיבו, שהשיבו רק למלכותו ולא לחיי העולם הבא. וע"ע בסוגיא זו, שם ק"ב ב' וק"ג א'.

ברכות פ"ז אות ו' בשם מהר"ם ז"ל.

וע"ע בתורת חיים שהארץ הרבה בסוגיא זו.

22 ובנותן טעם להביא בה משנה נורא שהיה עם הגה"צ רבי אברהם יעקב (זיידל) עשתי עשרים יום בחזרות.

הורי הגה"צ הג"ל הגהרורי גברונא, ובנם למד בישיבה בראשות הגר"ש שקאף זצ"ל.

זמן קצר לאחר סיום מלחמת העולם הראשונה, הוריו עמדו להגר לארה"ב, ולמרות בקשות ההורים, הבן אל רצה להתנתק מרבותיו ומישיבתו, לילך אל ג'אנא הצלמות הרוחני שבאמריקה. בסופו של דבר הסכימו ההורים שישאר עוד זמן גמל בישיבה.

לאחר שהוריהם הגירו לאמריקה והשתקעו בה, הם שלחו לו מכתבים בהם ביקשו ממנו להצטרף אליהם, וכשנאלו לבקש ממנו מכתבים, ערק בשנת תרפ"ג, וטעה במידת חזרה האמריקה מפלוגיה בחדו, להתיאז אליהם. כשנודע לבן שאמו גיחיה לשיבה והוא מחפסת אחרי, חשש שמאלו הוא אל יעמוד בניסיון, וישתכנע להפליג עמה לאמריקה, ועל כן קפץ שחטא וברח למיר איבר השיבה המערבית.

דידשתו קרובות ביה ששעשתה האם, והבילו אותה אחר עוקב בנה למיר. בגואה למיר תבעה את בנה לדין תורה אצל הגה"צ רבי ירוחם ליבוביץ זצ"ל ממימר, שיצוה על בנה שישמע בקולוה ויסע עמה לאמריקה. כנגד טענותיה של האם בדבר חובתו לכבדה ולשמעו בקולה, טען הגבן, שהוא אחיהם ממתידי הרוחני בממריקה.

רבי ירוחם פסק, שימארה בשיבה לכל הפחות עד גלי שלושים, ולאחר מכן יוכל להצטרף לשימריקה.

כשעמד הגה"צ את ספק ההלכה, נדעש ונדעד, ופנה אל הרבי בשאלה, ומה ישמור על אחרי לו שלושים, וכן מה ירצה"כ בטל בגול זו.

רבי ירוחם שאלו רב פאטיח מסכת סנהדרין, ולמד עמו את נסותינו, אודות כדי מנשה שאמר, שאילו רב אשי היה בימי, היה מרים את שוליה חלוקך כדי שיוכל לרוץ יחד מהר לעבוד עבודה זרה.

אמר רבי ירוחם, במגורו זו לאו מלימים שאיך עסק הקפוטוה דוקפת על הברכיים, הרי שהיחא מעכבת חלוקך לרבי עבירה. ואשר על כן, אם תקבל על עצמך, אלא ובגין דלכת באמריקה עד פוטוסה, אני ערב לך שלא תמוש הורח מפני ומפי וזקן ומפי וזקן עמך ועד עולם, ע"פ הפס"ק שישמעון בלכב שלים".

26 ועיין בח"א מהרש"א שהתקשה בסוגיא זו בכמה נקודות, וביארה באופן אחר.

